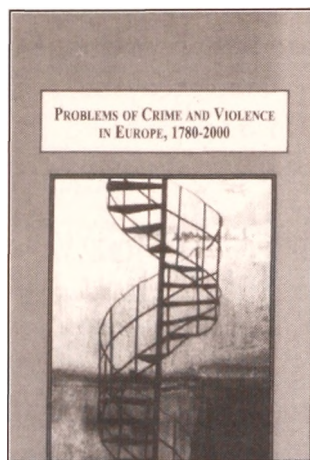

μονίας σε μια απρόσωπη, βολική και, τελικά, ανεξιχνίαστη δομή, αλλά αποτελεί ένα συνδυασμό «διαρθρωτικών περιορισμών», δομικών εμποδίων, υλικών και διανοητικών, που τελικά εκβάλλουν στην «έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών» και μαρτυρούν, επίσης, την «έλλειψη ενός ενημερωμένου κοινού και μιας ενεργού κοινωνίας των πολιτών, [την] περιορισμένη διάχυση της γνώσης και [την] απουσία μιας δημόσιας σφαίρας διαβούλευσης», παράγοντες που καταλήγουν στην αποδυνάμωση όλων των πολιτικών και των συμμετεχόντων στην πολιτική σκηνή» (σ. 275). Με την έννοια αυτή, θα συμπεραίναμε, από κοινού με τους συγγραφείς, ότι οι αιτίες της ελληνικής μεταρρυθμιστικής καχεξίας δεν οφείλονται στις έξωθεν ευρωπαϊκές επεμβάσεις, αλλά κατεξοχήν σε αζεπέραστους, σε παραλυτικούς εσωτερικούς περιορισμούς.

Θα λέγαμε ότι αυτή η ιδιότυπη κοινωνική διάβρωση της πολιτικής θα μπορούσε κάλλιστα να αναγνωρισθεί σε μια άτυπη προνεωτερική τάση, η οποία φαίνεται να πυροδοτεί διαδικασίες αντίστασης, ακόμα και παλινδρόμησης. Αν και δεν είναι αυτό ακριβώς το αντικείμενο της μελέτης τους, οι συγγραφείς δεν παραλείπουν να σημειώσουν την ύπαρξη μιας παντού παρούσας παραδοσιακής «πολιτισμικής νόρμας» που ματαιώνει σχεδόν κάθε μεταρρυθμιστική δυναμική. Σε μια άλλη αναλυτική προοπτική, αν αξιολογήσουμε την ισχύ επιρροής μιας τέτοιας διάστασης, που αποτυπώνεται και στην οριζόντια εξάπλωσή της, μπορούμε ίσως ακόμα καλύτερα να εντοπίσουμε μια πολύ βασική αιτία του ελληνικού προβλήματος. Το τελευταίο θα μπορούσε, στο πλαίσιο αυτό, να κατανοηθεί και ως «διαιτερότητα», ως «ελληνική εξαίρεση», της οποίας η αντίσταση στις προκλήσεις μιας ευρωπαϊκού τύπου φιλελευθεροποίησης των κοινωνικο-οικονομικών δομών είναι η άλλη όψη μιας μείζονος διάρκειας: ενός ανεξάληπτου, ακόμα, ελληνικού κοινοτισμού, εδραία αξιακή αφετηρία του οποίου εξακολουθεί να παραμένει το μη-φιλελεύθερο αντιστασιακό υπόδειγμα της ελληνο-ορθόδοξης κοινότητας. Μια πολιτική έκφραση της οποίας, στη σημερινή συγκυρία της «οικονομικής» κρίσης που διέρχεται η χώρα, είναι ένας «αμυντικός», οριζόντια διατεταγμένος, συντηρητικός λαϊκισμός. Ένας λαϊκισμός που σε τελική ανάλυση διασπά την έννοια του «κοινού συμφέροντος», και κατακερματίζει την κοινωνία.

Η αρετή της μελέτης των Featherstone/ Παπαδημητρίου, λόγω και της εξειδικευμένης παραδειγματικής της επικέντρωσης, συνίσταται στο ότι ιχνηλατεί και αναπαριστά με εντυπωσιακή αναλυτική αξιοπιστία, εφοδιασμένη και με την πλέον έγκυρη βιβλιογραφική αρματωσιά, όλους τους αναβαθμούς της ελληνικής περιπλοκής. Εκκινεί από τη μελέτη ειδικών περιπτώσεων μεταρρυθμιστικής εμπλοκής, τέμνει τα διαδοχικά στάδια

της θεσμικής κακοφωνίας, για να καταλήξει όχι μόνο στην πιστοποίηση του δια ταύτα της αποτυχίας εξευρωπαϊσμού, αλλά και για να υποβάλει γόνιμες ερμηνευτικές υποθέσεις. Πρόκειται, ωστόσο, για επιστημονική μελέτη που μπορεί να διαβασθεί, και να αποτελέσει αντικείμενο γόνιμου προβληματισμού, και από ένα μη εξοικειωμένο με τέτοιες προσεγγίσεις κοινό, από όλους εκείνους που αναζητούν απαντήσεις στα «γιατί» της ιδιόμορφης ελληνικής «αντιστασιακής» υστέρησης, η οποία, ως προς ορισμένες τουλάχιστον όψεις της, δεν θα πρέπει να συγχέεται με άλλες εθνικές περιπτώσεις «εκτροπής» από τον ευρωπαϊκό κανόνα.

Για το βιβλίο:

Efi Avdela / Shani D' Cruze / Judith Rowbotham (επιμ.), *Problems of Crime and Violence in Europe, 1780-2000. Essays in Criminal Justice*, πρόλ. Jeffrey S. Adler, The Edwin Mellen Press, Λέβιστον-Κουήνστον-Λαμπέρ 2010, 352 σ.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΖΕΗ

Ο τόμος αυτός προέκυψε από το συνέδριο που οργάνωσαν το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και το SOLON Academic Network, με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο, και που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο της Κρήτης, το Μάρτιο του 2007, με θέμα τους διαφορετικούς, αντιφατικούς και σύνθετους τρόπους με τους οποίους η διαδικασία συγκρότησης του σύγχρονου κράτους, από τα τέλη του 18ου μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα, παρεμβαίνει στην απονομιμοποίηση της βίας, δηλαδή στη μετατροπή της διαπροσωπικής βίας σε εγκληματική συμπεριφορά και δράση.

Σε ένα πρώτο επίπεδο ανάγνωσης, τα περιεχόμενα του τόμου οργανώνονται πάνω σε διαφορετικούς θεματικούς άξονες, γύρω από τους οποίους οι συγγραφείς συν-

Η Ελευθερία Ζέη διδάσκει ιστορία στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης.

διαλέγονται μεταξύ τους, όχι πάντα μέσα από τα ίδια ιστοριογραφικά ή επιστημολογικά εργαλεία ανάλυσης. Το πρώτο μέρος, με τίτλο «Modern states, modern subjectivities», αφορά το ρόλο της δια-προσωπικής βίας στη συγκρότηση νεότερων μορφών υποκειμενικότητας: το πρότυπο του «αποκτηνωμένου βετεράνου» στρατιώτη (brutalized veteran), κληροδότημα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, χρησιμοποιήθηκε για να εξηγήσει όχι μόνο την ένταση της διαπροσωπικής βίας στις ευρωπαϊκές χώρες μετά τον πόλεμο, αλλά και τα επακόλουθα φαινόμενα πολιτικής βίας, στο άρθρο του Clive Emsley, ενώ στο άρθρο του Thomas Gallant οι πληθυσμοί των Ιονίων νήσων που καταφεύγει στον άγραφο κώδικα τιμής για να επιλύσει τις διαφορές του μετατρέπονται σταδιακά σε «ανθρώπους του νόμου» υπό την επίδραση της εγκαθίδρυσης του βρετανικού ποινικού και δικαστικού συστήματός στα νησιά (1817-1864).

Το δεύτερο μέρος, με τίτλο «Putting up (with) the system» εξετάζει τους τρόπους ενσωμάτωσης των ρυθμιστικών μηχανισμών του κέντρου στην περιφέρεια: σύμφωνα με το Δημήτρη Σταματόπουλο, η διείσδυση του εκκλησιαστικού δικαίου στην ιδιωτική σφαίρα της χριστιανικής οικογένειας και ο ρυθμιστικός ρόλος του Πατριαρχείου σε ζητήματα αστικού δικαίου στα νεοσύστατα βαλκανικά κράτη του 19ου αιώνα διαμόρφωσε ένα ενδιάμεσο πεδίο δυνατοτήτων και στρατηγικών επίλυσης των ενδοοικογενειακών διαφορών ανάμεσα στους παλαιότερους οθωμανικούς θεσμούς και το νέο δίκαιο των εθνικών κρατών. Η έρευνα του Peter Becker πάνω στους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι «τοπικές» αστυνομικές διοικήσεις Γερμανίας και Αυστρίας υποδέχτηκαν και εφήρμοσαν τις τεχνολογικές εξελίξεις της εγκληματολογίας στα τέλη του 19ου αιώνα στην Ευρώπη, ιδιαίτερα των μεθόδων αναγνώρισης της ταυτότητας του «εγκληματία» (ανθρωπομετρικά στοιχεία και δακτυλικά αποτυπώματα), αποκαλύπτει μια πολύ πιο σύνθετη εικόνα διαπραγμάτευσης της κατασταλτικής εξουσίας, μέσω της τεχνολογίας, από την εικόνα που δίνει το κεντρικό κράτος. Στο παράδειγμα της Γαλλίας, ο Emmanuel Berger δείχνει ότι ο αποδιάρθρωτικός ρόλος των τοπικών δικαστηρίων και των τοπικών αντιλήψεων παλαιού καθεστώτος περί εγκληματικότητας στην εφαρμογή των νόμων του Διευθυντηρίου, συνέβαλε στη διατήρηση της φιλελεύθερης νομικής παράδοσης της Επανάστασης (νομοθεσία 1790-1791), γι' αυτό, εξάλλου, και οι ναπολεόντειες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στόχευαν στην κρατική υπαγωγή της εξουσίας τους.

Στο τρίτο μέρος, με τίτλο «Negotiating marginalities», εξετάζονται οι μορφές διαπραγμάτευσης μεταξύ του κράτους και των «περιθωριακών» ομάδων, ιδιαίτερα των γυ-

ναϊκών, που εμφανίζουν παραβατικές συμπεριφορές και δράσεις. Η Karine Lambert αναλύει τον ευάλωτο, διπλό περιθωριακό ρόλο των γυναικών που στήριζαν ή διαπραγματεύονταν με τις ένοπλες συμμορίες της Προβηγκίας στο διάστημα 1750-1850, αναγκασμένες να επιβιώσουν στην καρδιά μιας κατεξοχήν ανδρικής περιθωριακής κουλτούρας· ένα ρόλο που κάποτε κατάφεραν εν μέρει να ανατρέψουν, υιοθετώντας την ανδρική ενδυμασία και τις ανδρικές συμπεριφορές και δράσεις, συμβάλλοντας όμως έτσι στην κατασκευή των προτύπων περιθωριακού ανδρισμού. Στην έρευνά της για τη ζωοκλοπή στη σύγχρονη ορεινή Κρήτη, η Ουρανία Αστρινάκη επιχειρεί να υπερβεί τους παραδομένους δυϊσμούς στην ανθρωπολογική και ιστορική μελέτη των ορεινών κοινοτήτων: παράδοση-νεωτερικότητα, υποταγή-αντίσταση, κράτος-περιθώριο, για να διαπιστώσει ότι η πρακτική της ζωοκλοπής και η ανταπόδοσή της, πέρα από τα έμφυλα ιδιωματικά πρότυπα που συγκροτούν, συνιστούν κυρίως ένα σύνθετο πεδίο διαπραγμάτευσης της πολιτικής εξουσίας μεταξύ ορεινής κοινότητας και κράτους, όπου τη διαπραγματευτική ισχύ έχει συχνά η κοινότητα. Τέλος, η ανάλυση των δικαστικών υποθέσεων εναντίον των κοινωνικά και οικονομικά υποβαθμισμένων γυναικών της Crewe το 19ο αιώνα, όπως περιγράφονται στον τοπικό Τύπο της εποχής, που αναλύουν οι Shani D' Cruze, Barry S. Godfrey και David Cox, δείχνει ότι η ιστορία της βίας μέσα στο γυναικείο αυτό κόσμο παρέμενε σιωπηλή, ενώ στα πρωτοδικεία της βικτωριανής Αγγλίας οι γυναίκες δικάζονταν συνήθως μόνο για υποθέσεις φθοράς ιδιοκτησίας.

Ο τόμος κλείνει με ένα τέταρτο μέρος, με τον τίτλο «Fragile masculinities», όπου η βία μελετάται ως συστατικός παράγοντας συγκρότησης ενός εύθραυστου ανδρισμού στα νεότερα χρόνια. Έτσι, η Έφη Αβδελά παρακολουθεί τη μεταβολή των κοινωνικοπολιτικών πλαισίων ερμηνείας του «ειδεχθούς εγκλήματος» στο διάστημα από το μετεμφυλιακό «κράτος της Δεξιάς» μέχρι την περίοδο ανασυγκρότησης της Κεντροαριστεράς, όπως αυτή αντανακλάται στη μετατόπιση ενός αρνητικού ανδρικού προτύπου από τον «απολίτιστο αγροίκο άνδρα» της ελληνικής υπαίθρου ταυτισμένης με την αριστερά, στο «ψυχικά διαταραγμένο αρσενικό» της ελληνικής, υπό άνιση ανάπτυξη πόλης· ενώ η Joanna Burke επισημαίνει την ανεπάρκεια των εξελικτικών θεωριών για την ερμηνεία των πολιτισμικών και ιστορικών μεταβολών στις πρακτικές βιασμού στη διάρκεια των 160 χρόνων που καλύπτει το συνέδριο, θυμίζοντας ότι η ιστορία της βίας είναι μια ιστορία διαφορετικών ατομικών επιλογών, διαφορετικών πολιτισμικών τάσεων και διαφορετικών αφηγήσεων.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, όπως αναλύεται διεξοδικά στην εισαγωγή με τον εύγλωττο τίτλο: «De-centering violence history», μέσα από μια εύστοχη επισκόπηση βασικών ιστοριογραφικών τάσεων του πεδίου, οι παραπάνω διαφορετικές ιστορίες δια-προσωπικής βίας συνδιαλέγονται κριτικά με πρόσφατα και σύγχρονα μοντέλα ερμηνείας της εγκληματικής συμπεριφοράς που έλκουν την καταγωγή τους από τη «θεωρία του πολιτισμού» του Norbert Elias, και τα οποία επεξεργάστηκε ιδιαίτερα την τελευταία εικοσαετία μια ιστορία της δια-προσωπικής βίας στα νεότερα χρόνια. Με αφετηρία μια κοινή διαπίστωση της σύγχρονης ιστοριογραφίας, τη σταθερή υποχώρηση της δια-προσωπικής βίας στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης από τα τέλη του Μεσαίωνα (13ος αι.) μέχρι το 19ο αιώνα, οι ιστορικοί που συνεργάζονται στον τόμο αυτό αναστοχάζονται εξελικτικές αναγνώσεις της «Διαδικασίας του πολιτισμού» του Elias που ταύτισαν την υποχώρηση της βίας με τη διαδικασία συγκρότησης του νεότερου κράτους, αντιπαραθέτοντας δύο τύπους κοινωνιών: από τη μια «παραδοσιακές» κοινωνίες περιθωριοποιημένες στην περιφέρεια, ιδίως την ορεινή ύπαιθρο, όπου η έμφυτη τάση προς τη βία και το αρσενικό πρότυπο του «θερμόαιμου» βρίσκουν την τελετουργική έκφρασή τους μέσα από την κωδικοποίηση των συγκρούσεων, όπως ήταν οι κώδικες «τιμής» (στην κατηγορία αυτή π.χ. τοποθετήθηκαν οι μεσογειακές τοπικές κοινωνίες, και εδώ ήταν σημαντική η συμβολή της ανθρωπολογίας του '60)· από την άλλη «νεωτερικές» κοινωνίες που συγκεντρώνονται γύρω από τα κέντρα εξουσίας, στις πόλεις, όπου η κρατική νομοθεσία, οι νεώτερες αντιλήψεις περί ποινικού δικαίου και εγκλήματος και οι μηχανισμοί καταστολής οδηγούν τα άτομα στον αυτοέλεγχο, ή τον εξορθολογισμό της φυσικής, αυθόρμητης επιθετικότητας. Οι αντιστικτικές προσεγγίσεις βίας και κράτους είχαν σαν αποτέλεσμα την κατασκευή πολλαπλών δυϊσμών από τους οποίους δεν ξέφυγαν ούτε ιστορικοί που είδαν με κριτική ματιά το εξελικτικό σχήμα του «εκ-πολιτισμού», όπως ήταν ο P. Spierenburg, αλλά ούτε και ιστορικοί που προσέγγισαν τη δια-προσωπική βία με όρους μιας μαρξιστογενούς γαλλικής πολιτισμικής ιστορίας (R. Muchembled) ή μιας αγγλοσαξωνικής cultural history, η οποία δεν αναιρεί ωστόσο αρκετά από τα παραπάνω διπολικά σχήματα (St. Carroll).

Αυτές οι εξελικτικές αναγνώσεις του «πολιτισμού» και του περιορισμού της δια-προσωπικής βίας, υποστηρίζουν οι συγγραφείς του τόμου, οδήγησαν εν τέλει τη σύγχρονη ιστοριογραφία στην κατασκευή μιας πρότυπης πολιτισμικής οντότητας, της «Δυτικής Ευρώπης» ή της « Δύσης», η οποία επέβαλε και τα κυρίαρχα μοντέλα για μια ιστορία του κράτους στα νεότερα χρόνια.

Αλλά δεν στάθηκαν ικανές να ερμηνεύσουν τη ραγδαία άνοδο της δια-προσωπικής βίας στην Ευρώπη του 20ού αιώνα, αν όχι με όρους επιστροφής της Ευρώπης στη «βαρβαρότητα».

Ωστόσο, οι συγγραφείς του τόμου δεν παρεμβαίνουν μόνο στις συζητήσεις μιας νεότερης και σύγχρονης ιστορίας της βίας. Οι τρεις κεντρικές δέσμες προβληματισμών που διατρέχουν τον τόμο και που επισημαίνουν οι επιμελητές στην εισαγωγή, εκβάλλουν συγχρόνως και σε άλλα πεδία ιστορικής έρευνας εγκαινιάζοντας έναν ευρύτερο ιστοριογραφικό διάλογο και προτείνοντας ένα τρίτο, βαθύτερο επίπεδο ανάγνωσης:

α. μια δέσμη ερωτημάτων γύρω από το ρόλο των τοπικών κοινωνιών στις εφαρμογές των ρυθμιστικών-κατασταλτικών μηχανισμών του κράτους ανοίγει τη συζήτηση για μια σύγχρονη (μικρο)ιστορία των τοπικών ελίτ.

β. μια δεύτερη δέσμη σχετικά με τη μετατροπή της βίας σε εγκληματικότητα ως πεδίου διαπραγμάτευσης στην κατανομή της εξουσίας αποκαλύπτει τις λιγότερο ορατές πτυχές μιας ιστορίας του πολιτικού αλλά και της ιστορίας του φύλου, εγκαινιάζοντας έτσι μια κοινωνική και πολιτισμική ιστορία της πολιτικής βίας, εξαιρετικά επίκαιρη σήμερα.

γ. μια τρίτη δέσμη ερωτημάτων που εξετάζει τη διαπροσωπική βία ως «τόπο» διεθνικών και δια-πολιτισμικών σχέσεων, όχι μόνο ανοίγει το διάλογο με τη σύγχρονη κοινωνική ανθρωπολογία και την κοινωνιολογία, αλλά φέρνει ξανά στο προσκήνιο τη χρησιμότητα της συγκριτικής ανάλυσης για τη γεωγραφική και πολιτισμική «αποκέντρωση» της ιστορικής ματιάς: από την άποψη αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία η ανάδειξη του ελληνικού παραδείγματος (Κρήτη-Ιόνια νησιά) τόσο για την ελληνική όσο και για τη διεθνή βιβλιογραφία.

Τα πολλαπλά επίπεδα συζήτησης είναι ίσως και η σημαντικότερη συμβολή του τόμου αυτού: οι διαφορετικές ιστορίες δια-προσωπικής βίας συγκροτούν τόσο ένα σύνθετο, ανοικτό «κείμενο» ιστορίας της βίας που συνομιλεί διαρκώς με τον εαυτό της, όσο και μια ευαίσθητη, διεπιστημονική εργαλειοθήκη ανάλυσης που δοκιμάζει διαρκώς τις αντοχές της σε ένα ευρύ φάσμα ιστορικών πεδίων και προβληματισμών.